

Oamk Journal

Oulun ammattikorkeakoulun julkaisuja

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

This is an electronic reprint of the original article. This version may differ from the original in pagination and typographic detail.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä/Please cite the original version:

Viljamaa, S., Keskitalo, N., Pietikäinen, A., Rautio, T. & Xiong, E. 2022. Ikääntyneiden kotona asumista tukevia teknologisia ratkaisuja on etsittävä eettisyys ja asiakkaan ääni edellä. Oamk Journal 13/2022.

<http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2022022120069>

Ikääntyneiden kotona asumista tukevia teknologisia ratkaisuja on etsittävä eettisyys ja asiakkaan ääni edellä

23.2.2022 - Viljamaa Sanna, Keskitalo Nina, Pietikäinen Anne, Rautio Tarja, Xiong Essi

Oulun ammattikorkeakoulu on KARITA-hankkeen osatoteuttajana mukana etsimässä uusia ratkaisuja, joiden tarkoituksena on saada ratkaisusta paras mahdollinen hyöty asiakkaille ja heidän perheilleen. Asiakasosallisuus ja eettisyys tulee huomioida teknologiakehityksessä ja siksi Oulun ammattikorkeakoulu pureutuu hankkeessa vahvasti näihin teemoihin.

Kotona Asumista Rohkeasti ja Itsenäisesti Teknologian Avulla (KARITA) -hanke on osa sosiaali- ja terveysministeriön Kotona asumisen teknologiat ikäihmisille (KATI) -ohjelmaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoimassa KATI-ohjelmassa kehitetään ja otetaan käyttöön kotona asumista tukevaa teknologiaa. (kuvio 1). KATI-ohjelma toteutetaan alueellisilla hankkeilla vuosina 2021–2022 [1].

KUVIO 1. KATI-ohjelman visio [16]

KARITA-hankkeessa on tarkoituksena etsiä uusia vaikuttavia teknologisia ratkaisuja muun muassa digitaalisten palvelujen, tekoälyn sekä robotiikan kokeilujen kautta. KARITA-hankkeen päätavoitteena on vähentää sote-palvelujen tarvetta ikääntyneiden palveluissa teknologiaa hyödyntäen ja siirtää säännöllisten palvelujen tarvetta.

Teknologian avulla etsitään kotona asumisen tueksi ratkaisuja, jotka hyödyntävät kotihoidon asiakasta, hänen perhettään ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia. Hankkeen tuottamalla tiedolla voidaan jatkossa tukea myös niiden kuntalaisten ja heidän perheidensä kotona asumista, jotka eivät ole säännöllisen palvelun piirissä, mutta riski palveluiden tarpeesta on kohonnut [2].

Oulun ammattikorkeakoulu (Oamk) on yksi KARITA-hankkeen osatoteuttajista. KARITA-hanketta hallinnoi Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden keskus (Eksote). Muita osatoteuttajia ovat Oulun kaupunki, LAB-ammattikorkeakoulu sekä Kansallinen HTA-koordinaatioyksikkö FinCCHTA. [2]. Tämä organisaatioiden yhteenliittymä mainitaan tässä tekstissä jatkossa konsortiona.

Ikääntyneet ja teknologia

Ikääntyneiden osuus väestössä kasvaa, joten kotona asumista tukevalle teknologialle on yhä enemmän kysyntää. Ikääntyneen väestön eli yli 65-vuotiaiden [3] osuus koko Suomen väkiluvusta oli vuoden 2020 lopussa 22,7 prosenttia [4]. Väestöennusteen mukaan osuus kasvaa noin 26,3 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä [5]. Suurin osa ikääntyneestä väestöstä asuu itsenäisesti [6]. Vuonna 2020 kotihoidon asiakkaita ikääntyneissä oli 183 898, ja heistä 57,3 prosenttia oli säännöllisen kotihoidon piirissä [7].

Ikääntyneiden itsenäistä, merkityksellistä ja turvallista kotona asumista voidaan tukea monin tavoin teknologian avulla (kuva 1). Ikääntyneistä teknologian ja digipalveluiden käyttäjänä ei tulisi kuitenkaan puhua yhtenä ryhmänä, vaan he ovat yhtä moninainen kuin mikä tahansa muukin ikäryhmä. Laajan ikäjakauman sisällä on erilaisia tarpeita ja hyödyntämistapoja teknologisten ratkaisujen suhteen. Teknologian omaksumisessa ja digitaitojen hallinnassa on eroja, ja kaikille on pystyttävä tarjoamaan erilaisia ratkaisuja, tukea ja opastusta. [8] Tässä yhteydessä

tulee ylläpitää herkkyyttä ymmärtää eettisten ja sosiaalisten tekijöiden vaikutuksia, jotta teknologian hyödyntämisessä voidaan onnistua [9].

KUVA 1. Teknologialla voidaan tukea ikääntyneen kotona asumista monella tapaa (kuva: Georg Arthur Pflueger/Unsplash.com)

Ikääntyneitä voidaan tukea teknologian ja digitaitojen hallinnassa edistämällä heidän medialukutaitoaan yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Susanna Rivinen [10] on tutkinut väitöskirjassaan aihetta tarkemmin ja esittää kahdeksan suunnitteluperiaatetta, jotka tukevat ikääntyneiden medialukutaitoa.

Näissä periaatteissa korostuu erityisesti kaksi näkökulmaa: oppijakeskeinen ja opettajakeskeinen. Oppijakeskeisessä näkökulmassa korostuvat ikääntyneen tarpeet, kiinnostukset, kokonaisvaltaisuus ja kognitiiviset taidot. Opettajakeskeisessä näkökulmassa korostuvat puolestaan erilaisten pedagogisten menetelmien käyttö, ohjaajan persoona, tuen systemaattisuus ja moniammatillisuus. [10]

Kehittyvä teknologia tarjoaa jo tällä hetkellä laajan kirjon keinoja ja työkaluja tukea ikääntyneiden ja muiden tukea tarvitsevien itsenäistä kotona asumista. Se parantaa

myös kotihoitopalvelujen laatua ja kustannustehokkuutta. Teknologiaa hyödynnetään tähän tarkoitukseen kuitenkin toistaiseksi melko vähän.

Tavoite on, että teknologian hyödyntämismahdollisuudet olisivat samanlaiset kaikilla sote-alueilla, jolloin ikääntyneiden yhdenvertaisuus teknologian käytön suhteen voidaan turvata. Teknologian käytön tulisi myös perustua yhtenäisiin prosesseihin ja hyödyntää sekä sote-alueen omia että kansallisia tietojärjestelmäpalveluita [11].

Oulun ammattikorkeakoulun rooli hankkeessa

Oulun ammattikorkeakoulun roolina KARITA-hankkeessa on tarkastella, miten asiakasosallisuus ja eettisyys näyttäytyvät ikääntyneiden kotiin vietävien palvelujen kehittämisessä ja teknologian hyödyntämisessä kotona asumisen tukena. Oamk koordinoi eettisen toiminnan arviointia ja toteuttaa asiakaslähtöisen tarvekartoituksen, jolla edistetään asiakasosallisuutta.

Tarvekartoituksesta saadun tiedon avulla teknologiaa voidaan kohdentaa oikein ja kehittää ikääntyneiden tarpeita vastaavaksi. Tämän lisäksi hankkeessa tuotetaan tutkimuksellista työn ja osaamisen kehittämiseen tähtäävää interventiota, joilla pyritään tukemaan muun muassa työntekijöiden sekä esihenkilöiden toimintaa.

Asiakasosallisuudella tarkoitetaan asiakkaiden ja asiakasryhmien mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen, toteutukseen ja arviointiin. Se voi liittyä asiakkaan omaan palveluun tai palveluiden ja palvelujärjestelmän kehittämiseen yleisemmällä tasolla.

Asiakasosallisuuden edistäminen auttaa toimivien palveluiden rakentamisessa. Asiakkaiden näkemysten ja kokemusten aito kuunteleminen auttaa ammattilaisia ymmärtämään paremmin asiakkaiden odotuksia ja tarpeita. Näin palvelut saadaan vastamaan paremmin asiakkaiden tarpeita ja edistetään asiakkaiden sitoutumista palveluun [12].

Asiakaslähtöinen tarvekartoitus tehdään käyttäen Canadian Occupational Performance Measure (COPM) puolistrukturoitua itsearviointimenetelmää, jonka avulla asiakas tarkastelee omaa suoriutumistaan ja tyytyväisyyttään itselleen

tärkeissä arjen toiminnoissa. Menetelmän avulla saadaan selville ajan kuluessa tapahtuva muutos asiakkaan kokemana [13]. Menetelmää sovelletaan niin yksilö- kuin ryhmätilanteissa.

Tarvekartoituksen tarkoituksena on tutkia Oulun kaupungin ikääntyneiden arjessa suoriutumiseen liittyviä haasteita, voimavaroja ja vahvuuksia. Tulosten pohjalta arvioidaan, mille osa-alueelle mahdollisesti löytyy jo olemassa oleva tekninen ratkaisu. Lisäksi yrityksille viedään tietoa niistä osa-alueista, joilla on kehittämistarvetta. Teknologiaa kehittävät yritykset osallistuvat kehittämistyöhön hankekumppaneina joko kilpailutusten tai jo olemassa olevien sopimusten kautta.

Oamkin vastuulla on myös eettisen toiminnan arvioinnin koordinointi ja kehittäminen. Tiivistä yhteistyötä tehdään konsortion sisällä sekä THL:n toimijoiden ja kansainvälisen alan asiantuntijan kanssa. Eettisen toiminnan arvioinnissa sovelletaan yhtenä teoreettisena taustana Sitran lanseeraamaa eettisen kypsyyden mallia sekä eettisen päätöksenteon moraalifilosofian alaan kytkeytyviä teemoja. Tässä tarkastelussa korostetaan eettisyyttä suhteessa kohtaamiseen sekä vuorovaikutukseen ja niin kutsuttuihin pehmeisiin arvoihin niin asiakkaan, henkilöstön kuin esihenkilöidenkin toimintaan liittyvissä arvioinneissa ja interventioissa. [14]

Arviointi kytkeytyy myös datan ja teknologian käyttöönottoon ja yhdessä eettisyyden teemojen kanssa syntyy mielenkiintoinen jännitteiden ja ristiriitaisuuksien kakofonia, jota pyritään tulkitsemaan inhimillisesti.

Alueellista yhteistyötä

Oamk tekee tiivistä yhteistyötä Oulun kaupungin kanssa, joka on myös yksi hankkeen osatoteuttajista. Yhteistyön tuloksena hanketyöntekijät olivat mukana Oulun ammattikorkeakoulun kampustapahtumassa 5.11.2021 esittelemässä hanketta opiskelijoille, henkilöstölle ja sidosryhmille. Tapahtumassa syntyi mielenkiintoista keskustelua monialaisesti työelämän edustajien ja Oamkin henkilöstön kanssa. Keskustelujen pohjalta syntyikin alustavia yhteistyösuunnitelmia keväälle 2022.

Alueellista yhteistyötä tehdään työpajatilaisuuksien muodossa myös paikallisten julkisten sekä kolmannen sektorin ryhmätoimintaa tuottavien toimijoiden ja heidän ikääntyneiden asiakkaiden kanssa. Näissä tilaisuuksissa on hankkeen esittelyn lisäksi toteutettu tarvekartoitukseen sisältyvä pieni tutkimuksellinen osuus.

Hanketta on lisäksi esitelty yhdessä Oulun kaupungin hanketyöntekijöiden kanssa etäyhteyksin Löytävän Vanhustyön verkostokokouksessa 9.12.2021. Tavoitteena on luoda yhteyksiä mahdollisimman kattavaan joukkoon ikääntyviä ja saada syvällisempi kuva heidän alueellisesta kokonaistilanteestaan. Alueellinen yhteistyö kolmannen sektorin kanssa jatkuu vuonna 2022.

Teknologiasta osa ikääntyvien yhdenvertaista ja todellista arkea

Teknologiasta on osin jopa huomaamatta tullut nopeasti osa yhteiskuntaa ja ihmisten arkipäivää. Teknologiakehityksessä ei ole kyse vain siitä, että samoja asioita tehtäisiin tehokkaammin ja nopeammin, vaan että asioita tehdään toisin. Uusi teknologia tuo mukanaan haasteita sen suhteen, kuka sitä osaa käyttää, kenellä on siihen pääsy ja kuka voi vaikuttaa sen kehitykseen ja käyttöönottoon. Ikääntyvän väestön kohdalla korostuvat ymmärrettävyys ja helppokäyttöisyys, mutta myös valinnan ja vaikuttamisen mahdollisuudet. [15] Vaikka syvin halu teknologian käyttöönotossa on auttaa ikääntyvää väestöä, voi yleistäminen, syrjintä ja digitaalisten kuilujen leveneminen entisestään estää avun saamista todellisiin arjen ongelmiin [9].

KARITA-hankkeessa ollaan ajankohtaisen ja tärkeän asian äärellä. Teknologiasta on jo tullut osa ikääntyvänkin väestön arkipäivää ja tulevaisuudessa teknologialla on yhä suurempi rooli kotona asumisen mahdollistamisessa. Oulun ammattikorkeakoulu tuo hankkeessa esiin ikääntyvän väestön aidon äänen sekä kohtaamiseen liittyvän eettisyyden korostamisen tärkeyden. Näin teknologiaa hyödyntäviä palveluita voidaan kehittää onnistuneesti ja aidosti asiakasosallisuus huomioiden.

Viljamaa Sanna, projektityöntekijä
Oulun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
KARITA-hanke

Keskitalo Nina, projektityöntekijä
Oulun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
KARITA-hanke

Pietikäinen Anne, lehtori, projektikoordinaattori
Oulun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
KARITA-hanke

Rautio Tarja, projektikoordinaattori
Oulun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
KARITA-hanke

Xiong Essi, lehtori, projektipäällikkö
Oulun ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
KARITA-hanke

Lähteet

[1] Innokylä. 2021. Kotona asumisen teknologiat ikäihmiselle (KATI) -ohjelma. Hakupäivä 3.12.2021. <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/kotona-asumisen-teknologiat-ikaihmisille-kati-ohjelma>

[2] Innokylä. 2021. Eksoten KARITA-hanke. Hakupäivä 3.12.2021. <https://innokyla.fi/fi/kokonaisuus/eksoten-karita-hanke>

[3] Terveyskylä. 2019. Ikääntynyt, iäkäs vai vanha? Hakupäivä 3.12.2021. <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntynyt-i%C3%A4k%C3%A4s-vai-vanha>

[4] Tilastokeskus. 2021. Väestö. Väestörakenne 31.12.2021. Hakupäivä 3.12.2021. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#V%C3%A4est%C3%B6rakenne%2031.12.

- [5] Tilastokeskus. 2021. Väestö. Väestö ja väestöennuste ikäryhmittäin. Hakupäivä 3.12.2021. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#V%C3%A4est%C3%B6%20ja%20v%C3%A4est%C3%B6ennuste%20ik%C3%A4ryhmitt%C3%A4in
- [6] Terveyskylä. 2019. Ikääntyneen väestön terveys ja toimintakyky. Hakupäivä 3.12.2021. <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntyneen-v%C3%A4est%C3%B6n-terveys-ja-toimintakyky>
- [7] Saukkonen, S-M., Mölläri, K. & Puroharju, T. 2021. Kotihoito 2020. Yli puolella säännöllisen kotihoidon asiakkaista palvelujen käyttö on päivittäistä. Tilastoraportti 27/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hakupäivä 3.12.2021. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021090645178>
- [8] Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry. 2021. Ikäihmiset ja teknologia. Hakupäivä 7.12.2021. <https://www.valli.fi/tyomuotomme/ikateknologiakeskus/tietopankki/ikaihmiset-ja-teknologia/>
- [9] Flick, C., Zamani, E. D., Stahl, B. C. & Brem, A. 2020. The future of ICT for health and ageing: Unveiling ethical and social issues through horizon scanning foresight. Technological Forecasting and Social Change 155, 119995. Hakupäivä 13.1.2022. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.119995>
- [10] Rivinen, S. 2021. Developing Media Literacy Geragogy for Older People through Design-based Research. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Hakupäivä 7.1.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-288-7>
- [11] Lähteenmäki, J., Niemelä, M., Hammar, T., Alastalo, H., Noro, A., Pylsy, A., Arajärvi, M., Forsius, P., Pulli, K. & Anttila, H. 2020. Kotona asumista tukeva teknologia – kansallinen toimintamalli ja tietojärjestelmät (KATI-malli). VTT Technology 373. Hakupäivä 7.12.2021. <https://www.vttresearch.com/sites/default/files/pdf/technology/2020/T373.pdf>

[12] Weiste, E., Kurki, A-L., Rydman, V., Ylisassi, H., Heikkilö, H., Luukkala, K., Käpykangas, S., Koivunen, M., Männikkö, P. & Sinervo, L. 2021. Mitä asiakasosallisuus on? Teoksessa Asiakasosallisuus sotessa. Työterveyslaitos. Hakupäivä 16.12.2021. <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/opas/asiakasosallisuus-sotessa/>

[13] Kantanen, K. COPM. TOIMIA-mittarit. Duodecim Terveysportti. Hakupäivä 3.12.2021. <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/tmi/article/tmm00095/search/copm>

[14] Sitra 2021. Reilun datatalouden sääntökirja. Dataverkoston sääntökirjamalli. Hakupäivä 13.12.2021. <https://www.sitra.fi/julkaisut/reilun-datatalouden-saantokirja/>

[15] Dufva, M. 2020. Megatrendi 4. Teknologia sulautuu kaikkeen. Sitran selvityksiä 162. Megatrendit 2020. Hakupäivä 11.12.2021. <https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf>

Kuvalähteet

[16] Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Kotona asumisen teknologia ikäihmisille -ohjelma (KATI). Hakupäivä 3.2.2022. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kotona-asumisen-teknologiat-ikaihmisille-ohjelma-kati->

METATIEDOT

Tyyppi: Artikkel

Julkaisija: Oulun ammattikorkeakoulu

Julkaisunumero: 13/2022

Julkaisu vuosi: 2022

Tekijätiedot: Viljamaa Sanna, Keskitalo Nina, Pietikäinen Anne, Rautio Tarja, Xiong Essi

Oikeudet: CC BY-SA 4.0

Kieli: suomi

Pysyvä osoite: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2022022120069>

Tiivistelmä: Ikääntyneiden väestöosuuden kasvaessa kotona asumisen tueksi tarvitaan

erilaisia teknologisia ratkaisuja. Ikääntyneiden itsenäistä ja mielekästä kotona asumista voidaan tukea monin tavoin teknologian avulla. Artikkelissa kerrotaan Oulun ammattikorkeakoulun roolista KARITA-hankkeessa, jossa näitä ratkaisuja etsitään. Palvelujenkäyttäjinä ikääntyneet ovat moninainen ryhmä, joilla on eri tarpeita ja osaamista teknologian suhteen. Siksi teknologian käyttöönotossa onkin ensisijaisen tärkeää kuunnella heitä itseään, jotta palveluita voidaan tarjota, kohdentaa ja kehittää tarpeita vastaaviksi. Teknologian käyttöönotto ja käyttö tuo mukanaan myös eettisiä näkökulmia, joita on syytä tarkastella niin asiakkaan näkökulmasta kuin henkilöstönkin osaamisen kannalta.